

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ: ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Українська держава у всі часи приділяла особливу увагу системі освіти, яка в різних соціально-економічних і соціокультурних умовах виконує соціальне замовлення на формування особистості. Сьогодні на всіх рівнях освіти відбуваються трансформаційні процеси, які враховують потреби і очікування українського суспільства, національної економіки, держави, глобальні тенденції розвитку освітньої галузі.

Сучасна політика Уряду у сфері освіти полягає у забезпеченні кожному українцю повноцінного доступу до якісної освіти. Пріоритетами є розбудова та розвиток доступної та якісної дошкільної освіти, Нової української школи, сучасної професійної (професійно-технічної) освіти, якісної вищої освіти та розвиток освіти дорослих.

1. Забезпечення рівного доступу дітей до якісної **дошкільної освіти** є одним з пріоритетних напрямів діяльності Міністерства освіти і науки України, адже створення ефективної мережі закладів дошкільної освіти забезпечить цілісний розвиток дитини, формування її особистості, розвиток творчих здібностей, сприятиме набуттю нею соціального досвіду. У рамках виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 871-р «Про затвердження плану дій на 2017–2019 рр. поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку» (із змінами), упродовж 2017–2019 рр. у закладах дошкільної освіти для дітей було створено 71 675 додаткових місць. Навіть в умовах пандемії у поточному 2020 р. вже створено більше 4 тисяч додаткових місць.

Створення додаткових місць зумовлює скорочення черги в заклади дошкільної освіти: так порівняно з 2018 р. черга скоротилась на 20,4 %, а в порівнянні з 2014 р. – на 72,1 %. Станом на кінець 2019 р. в черзі було ще 26 783 дитини (для порівняння у 2014 р. – 95 900 дітей, у 2018 р. – 33 666 дітей).

2. Одним із напрямів покращення доступності дошкільної освіти є розвиток приватного сектору дошкілля. Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 були внесені зміни до Ліцензійних умов з провадження освітньої діяльності закладів дошкільної освіти всіх форм власності та фізичних осіб-підприємців. Зазначене дало змогу закріпити тенденцію до збільшення частки охоплення дітей закладами дошкільної освіти. За даними Держстату, впродовж 2018–2019 рр. частка охоплення закладами дошкільної освіти дітей віком 3–5 років зростає з 74,8 % до 76,4 % осіб від чисельності населення відповідного віку. За оперативними даними з регіонів у 2020 р. відсоток охоплення дітей 5 років складає 96,9 %.

3. Для підвищення якості дошкільної освіти здійснюються системні кроки: оновлення змісту дошкільної освіти, упровадження сучасних освітніх методик та технологій, вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗДО, розробляється нова модель фінансування із запровадженням фінансової автономії закладів дошкільної освіти. Системні зміни у сфері дошкільної освіти закріплюються у проекті Закону України «Про дошкільну освіту» (нова редакція), розробленому на виконання рішень Уряду. У ньому сформульовано основні вимоги до забезпечення якості дошкільної освіти; окреслено шляхи забезпечення доступності здобуття дошкільної освіти; визначено підстави запровадження фінансової автономії закладів дошкільної освіти; встановлено процедуру призначення керівників ЗДО за конкурсом; передбачено зменшення тижневого навантаження на педагогічних працівників і збільшення їх відпустки до 56 календарних днів тощо.

4. Перспективними кроками, спрямованими на реформування дошкільної освіти, вбачаються наступні: ухвалення Закону України «Про дошкільну освіту», базового нормативного-правового компоненту дошкільної освіти; оновлення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти та стимулювання їх мотивації до професійної діяльності; розроблення нормативно-правової бази для функціонування центрів раннього розвитку для дітей від 0 до 2 років у системі дошкільної освіти; підвищення соціального статусу педагогічних працівників закладів дошкільної освіти; оновлення методик й освітніх технологій у закладах дошкільної освіти; розроблення нової моделі фінансування закладів дошкільної освіти, зокрема запровадження їх фінансової автономії; створення дієвої системи забезпечення якості дошкільної освіти.

5. Повна загальна середня освіта є наймасовішою за кількістю здобувачів складовою освіти: учні ЗЗСО складають близько 10 % населення України. За даними Державної служби статистики України, у 2019/2020 н. р. кількість здобувачів повної загальної середньої освіти – 4 138 466 учнів. На тлі зменшення кількості здобувачів освіти за всіма рівнями, повна загальна середня освіта зберігає тенденцію до їх збільшення. Так цей показник зріс на 2,4 % (з 4 041 652 осіб у 2018/2019 н. р. до 4 138 466 осіб у 2019/2020 н. р.). Природно, що й в освітніх видатках зведеного бюджету України у 2020 р. найбільша частка коштів (48 %) запланована на провадження загальної середньої освіти, її розвиток, трансформацію відповідно до викликів сьогодення. Під час секвестру Державного бюджету 2020 Уряд залишив фінансування ключових програм МОН, з-поміж яких – субвенція на Нову українську школу в розмірі 1 млрд грн та субвенція з загального фонду на програму «Спроможна школа для кращих результатів» у розмірі 0,5 млрд грн. Ці кошти дадуть можливість продовжити реформу початкової школи та у вересні 2020 р. розпочати навчання у належно обладнаних класах.

6. Прогнозні розрахунки показують, що однією з тенденцій після 2018/2019 н. р. буде поступове зменшення кількості школярів, які здобувають загальну середню освіту. Зменшення кількості першокласників у 2022/2023 н. р. прогнозується до 388 тис. (на 14,7 %) порівняно з 2018/2019 н. р. (455 тис. осіб). Це пояснюється наявними демографічними процесами в Україні.

Ця тенденція, а також необхідність покращення якості освіти, зумовлюють необхідність оптимізації мережі закладів освіти. Кількість закладів за останні шість років зменшилася при збільшенні кількості учнів у діючих закладах загальної середньої освіти денної форми навчання на 10,7 %. Особливо помітно збільшення наповнюваності у міських школах та поступове зростання наповнюваності шкіл у сільській місцевості.

7. Реформа децентралізації влади в Україні надала потужний поштовх для утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), освітніх округів та опорних закладів освіти. У рамках реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти упродовж 2019/2020 н. р. було продовжено роботу з розширення мережі опорних закладів. Кількість опорних шкіл, починаючи з 2016 р., демонструє позитивну динаміку і станом на 01.08.2020 складає 950 опорних закладів та 1 435 філій. Показовим є те, що у 2020 році з'явилися перші дев'ять опорних закладів у Закарпатській області. Відтепер в усіх регіонах України створено мережу опорних шкіл, в яких 425 409 учнів мають змогу отримати якісну освіту. Задля створення нового освітнього простору здійснюється реконструкція, капітальний ремонт будівель закладів освіти, впровадження енергоефективних технологій, встановлення обладнання та програмного забезпечення, проведення в школи швидкісного інтернету та Wi-Fi, створення умов для інклюзивного навчання, ремонт під'їзних доріг, створення безбар'єрного простору. Статус опорної школи передбачає довозення учнів до школи на автобусах. Проблема повного забезпечення опорних закладів автобусами ще залишається. Станом на 01.08.2020 року мережа ОШ потребувала 488 автобусів.

8. Третій рік поспіль відбувається ключова реформа Міністерства освіти і науки – створення Нової української школи. Ключовий зміст реформи полягає у природньому поєднанні в освіті знань, професійних навичок (hard skills) і універсальних компетенцій (soft skills). Школа має давати учням не тільки знання а й уміння практичного застосування їх у повсякденному житті, уміння успішної соціалізації.

Упровадження засад Нової української школи супроводжується налагодженням належного матеріально-технічного забезпечення. Його фінансування здійснюється за кошти цільової субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. За підсумками 2019 р. на фінансування субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» було

передбачено 1 061 912,5 тис. грн, з них було використано 1 020 810,4 тис. грн (96,1 %).

Окрім цього, за кошти відповідної цільової субвенції у 2019 р. підготовлено тренерів-педагогів, супервізорів та педагогічних працівників, загалом 141 557 осіб підвищили кваліфікацію.

Постановою КМУ від 05.08.2020 р. № 676 Уряд додатково спрямував на НУШ 1 млрд грн.

9. Результати проведення в Україні дослідження PISA-2018 показали необхідність посилення розвитку якісної математичної освіти та STEM-освіти (наука, технології, інженерія, математика). Відповіддю на цей суспільний запит став Указ Президента України від 30.01.2020 № 31/2020, який проголосив 2020/2021 н. р. Роком математичної освіти в Україні. Інший Указ Президента України від 18.11.2019 № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» передбачив необхідність розроблення та затвердження концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). За активної участі МОН були проведені відповідні слухання у Верховній раді України, а вже 5 серпня 2020 р. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) була схвалена Урядом. Це свідчить про наявність політичної волі щодо розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) в Україні як складової частини державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки і розвитку людського капіталу, як визначальної складової потреб економіки та суспільства.

Концепція передбачає європейські підходи в освіті для створення основ професій майбутнього, популяризацію науково-технічних, математичних, інженерних професій, формування новітніх компетентностей громадян, підготовку фахівців нової генерації, здатних до засвоєння знань, розробки та втілення новітніх технологій. Уряд з метою виведення природничо-математичної освіти на новий якісний рівень у 2020/2021 н. р. спрямовує понад 800 млн грн з державного бюджету закладам, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, на оснащення STEM-лабораторій.

10. Кадрова політика була і залишається одним із наріжних каменів забезпечення якісної освіти, оскільки дієвість освітньої системи визначається перш за все якістю фахової підготовки педагогів, які в ній працюють. Інноваційним кроком у вирішенні кадрового питання є запровадження з 2018 р. інституції сертифікації педагогічних працівників. У 2020 р. квота на проходження сертифікації склала 2 000, що вдвічі більше за квоту 2018/2019 н. р.

Тенденціями, які за останні шість років виявляють статистичні освітні спостереження, є зменшення кількості педагогічних працівників і процес «старіння» педагогічних кадрів. Великою є частка вчителів категорії понад 60 років, і вона має тенденцію для зростання. Загалом частка педагогічних працівників віком більше 55 років, які викладають окремі предмети у ЗЗСО,

складала в 2019 р. 28,0 % або 76,4 тис. осіб. Натомість кількість педагогів молодше 50 років поступово зменшується. Частка директорів-пенсіонерів в директорському корпусі складає на сьогодні більше чверті (25,3 %), при цьому у міській місцевості таких директорів 29,1 % (1 494 особи), у сільській місцевості – 23,0 % (2 042 особи).

Дослідження ДНУ «Інститут освітньої аналітики» щодо працевлаштування випускників педагогічних спеціальностей вітчизняних ЗВО до закладів освіти, яке базується на статистичній та індивідуальній деперсоналізованій інформації виявило, що тільки 18,2 % випускників закладів вищої освіти України, які випускають фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», потрапляють на роботу в школу. Це означає, що якщо в середньому впродовж 2016–2019 рр. щорічно ЗВО випускали близько 28 тис. фахівців педагогічних спеціальностей (впродовж 2016–2019 рр. – 83 784 особи), то в середньому за рік тільки близько 5 тис. з них обрали роботу в школі. Враховуючи необхідність заміни 76,4 тис. осіб педагогів-пенсіонерів, така процедура може зайняти півтора десятиліття.

Це є значним викликом для системи освіти України, що вимагає перегляду Урядом мотивації молодих педагогічних фахівців до роботи у школі та умов їх підготовки за рахунок бюджетних коштів.

11. Перспективними кроками щодо реформування повної загальної середньої освіти, разом із зазначеними вище, є: імплементація Закону України «Про повну загальну середню освіту»; затвердження Державного стандарту базової середньої освіти, розробленого на засадах компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів у відповідності з Концепцією Нової української школи; забезпечення формування змісту освіти для базової та профільної середньої освіти відповідно до компетентнісного підходу; реалізація урядової Програми «Спроможна школа для кращих результатів», спрямованої на фінансову підтримку закладів освіти, здійснення ремонту будівель шкіл, закупівлі обладнання для класів та створення навчальних кабінетів тощо; подальше впровадження та удосконалення інструменту сертифікації педагогічних працівників, за результатами якої передбачена щомісячна доплата до посадового окладу в розмірі 20 % впродовж дії сертифікату; розвиток та впровадження супервізії як професійної підтримки, допомоги та супроводу педагогічних працівників; продовження формування нового інклюзивного, комфортного, безпечного освітнього середовища, зокрема через оновлення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти; подальше забезпечення закладів освіти у всіх областях шкільними автобусами відповідно до потреб; підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; затвердження індикаторів та інструментарію оцінювання під час інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти та розбудова системи моніторингу якості освіти; підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до роботи в умовах використання технологій

дистанційного навчання, а також дистанційної форми здобуття освіти з використанням сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

12. Інклюзивна освіта є гарантією захисту невід'ємного права людини на освіту та складовою гуманітарної політики сучасної європейської держави.

Держава забезпечує право дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту через Закон України «Про освіту». Він розширив можливості з упровадження інклюзії в освітню систему, дав поштовх для удосконалення нормативно-правового забезпечення освіти таких дітей. Як наслідок, упродовж останніх років кількість учнів, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, зросла у 4,5 рази, кількість інклюзивних класів – у 5,0 разів, кількість шкіл з інклюзивними класами – у 3,5 рази, кількість асистентів учителя – у 6,8 рази.

13. Права дітей з особливими освітніми потребами на дошкільну освіту в регіонах забезпечують заклади дошкільної освіти компенсуючого (спеціальні та санаторні) та комбінованого типів, створюються інклюзивні групи у закладах дошкільної освіти, спеціальні групи в спеціальних закладах загальної середньої освіти. За рік кількість спеціальних груп збільшилася на 1,0 %, інклюзивних груп – на 49,1 %. Кількість дітей у таких групах збільшилася відповідно на 1,8 % та 97,3 %. У 295 ЗДО на кінець 2019 р. функціонувало 1 247 санаторних груп, які відвідували 26 348 дітей, що потребують відновлення здоров'я, тривалого лікування та реабілітації. У дошкільних відділеннях спеціальних закладів загальної середньої освіти у 2019/2020 н. р. здобували освіту 2 028 дітей дошкільного віку.

14. У 2019 р. запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам, кошти якої спрямовуються, зокрема, на оплату видатків, необхідних для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Для проведення корекційно-розвиткових занять та придбання спеціальних засобів корекції для вихованців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти у 2019 р. скеровано 37 230 грн; у 2020 р. – 87 572 грн.

15. Для здійснення психолого-педагогічного супроводу здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти в Україні, починаючи з 2018 р., створено мережу інклюзивно-ресурсних центрів, кількість яких у 2020 р. досягла 627 одиниць, що на 11,8 % більше за минулий рік. Методичне забезпечення ІРЦ здійснюють 25 ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти, які відкрито в кожній області України та у м. Києві.

У опорних закладах освіти, мережа яких швидко розбудовується, активно створюються класи з інклюзивним навчанням. За чотири роки в опор-

них закладах освіти кількість таких класів зростає у 28,3 рази, кількість учнів з особливими освітніми потребами у 5,0 разів.

16. Пріоритетними напрямками розвитку інклюзивної освіти залишаються: розбудова сучасного, безпечного, інклюзивного та комфортного освітнього середовища у закладах дошкільної освіти; збільшення частки денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання; створення нового освітнього простору в закладах загальної середньої освіти відповідно до принципів мотивувального та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності; забезпечення безперешкодного доступу до закладів позашкільної освіти для осіб з ООП; збільшення кількості асистентів вихователя для ЗДО, асистентів учителя для ЗЗСО і ЗПО; організація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних рівнів освіти щодо організації освітньої діяльності в інклюзивних класах / групах, роботи з дітьми з ООП.

17. Сучасна освіта, спрямована на формування компетентностей особи, розглядається як двокомпонентна модель, в якій знаннева компонента (hard skills) доповнюється компонентою соціалізації здобувача освіти (soft skills). Забезпечення здобуття **позашкільної освіти** дітьми шкільного віку спрямовано на формування саме другої компоненти. Володіння м'якими навичками (soft skills) стає підґрунтям успішності особи у суспільстві.

Як міжнародний, так і український досвід щодо організації позашкільної освіти свідчить про те, що розвиток особистості, її талантів і здібностей є надійною інвестицією в майбутнє і самої держави, і особистості. Позашкільна освіта може охоплювати дітей усіх вікових категорій, а отже, усіх рівнів освіти, починаючи з дошкільної, вона має потужні можливості для розвитку особистісної та професійної реалізації здобувачів освіти як складової процесу формування громадянського суспільства.

18. Закон України «Про освіту» створив правове підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти: позашкільну освіту визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання в ЗПО, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо.

Основною метою позашкільної освіти є розвиток особистості, проф-орієнтація та рання профлізація, допомога кожній дитині повірити в свої здібності та розкрити власний потенціал, надання додаткових знань та практичних навичок, необхідних для успішної самореалізації в дорослому житті.

19. Упродовж 2019–2020 рр. мережа ЗПО в Україні поповнилась на 7 закладів і досягла 1 389 одиниць. Серед ЗПО є 97,8 % закладів комунальної форми власності. З метою оптимізації мережі за рішенням місцевих органів влади ліквідовано 5 закладів позашкільної освіти. Натомість, за рік відкрито

два заклади дослідницько-експериментального, один заклад національно-патріотичного і один заклад еколого-натуралістичного напряму та 15 нових ЗПО в ОТГ.

У закладах позашкільної освіти у 2020 р. працювало 35 162 педагогічних працівників, що на 2,2 % менше ніж у минулому році. Серед загалу чверть – це педагогічні працівники віком старше 55 років. У Одеській області їх найбільше (34 %). Найбільше педагогічних працівників (близько 25 %) віком до 30 років у ЗПО м. Києва і Закарпатської області.

Міністерством спільно з Державними центрами позашкільної освіти у 2019/2020 н. р. до підвищення кваліфікації залучено більше 2,3 тис. педагогів-позашкільників, організовано семінари-практикуми, наради-семінари, науково-практичні конференції, навчальні курси тощо.

20. Частка дітей, охоплених позашкільною освітою у 2020 р., у відсотках від загальної кількості дітей шкільного віку в галузі освіти (без закладів позашкільної освіти Мінкультури і Мінмолодьспорту та без ДЮСШ системи МОН), другий рік поспіль знаходиться в межах 63 % (1 190 490 осіб). Найбільше дітей охоплено ПО в Сумській (91,3 %) області. Загалом 89,5 % дітей здобувають позашкільну освіту в містах, але кілька років поспіль зростає кількість закладів позашкільної освіти й у сільській місцевості: протягом 2019/2020 н. р. відкрито 9 нових ЗПО, чисельність дітей в них зросла більш ніж на 6,7 тис., працюють майже 350 гуртків. Загалом у закладах позашкільної освіти у 2019/2020 н. р. функціонувало 73,7 тис. гуртків (творчих об'єднань, секцій, студій) художньо-естетичного, науково-технічного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-спортивного та інших напрямів.

21. Позашкільна освіта – це шанс для розвитку здібностей дітей із соціально незахищених категорій та дітей з особливими освітніми потребами, яким вкрай необхідні підтримка та захист. У 2020 р. позашкільною освітою було охоплено 8,2 тис. дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та 41,7 тис. дітей із малозабезпечених сімей.

Загальна кількість дітей з особливими освітніми потребами, які відвідують ЗПО, становить майже 9,5 тис. осіб. Загалом більше половини ЗПО забезпечили безперешкодний доступ у заклади для осіб з ООП. Найбільше таких закладів у Хмельницькій області (93 %).

22. У зв'язку з необхідністю активного впровадження дистанційного навчання, на вебсайті Національного центру «Мала академія наук України» створено окремий розділ «Онлайн-навчання», у якому розміщені різноманітні матеріали для різних наукових секцій і відділень.

У Національному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді для здобувачів позашкільної освіти працюють дистанційний екологічний моніторинг, онлайн-конкурси, забезпечується формування STEM-компетентностей.

Український державний центр позашкільної освіти забезпечує функціонування ютуб-каналу з питань дистанційної позашкільної освіти. Набувають популярності ZOOM-конференції з директорами обласних закладів позашкільної освіти щодо актуальних питань діяльності в умовах карантину, а серед дітей – віртуальні виставки, що користуються особливою популярністю серед дітей з окупованих територій Донецької та Луганської областей і АР Крим.

Активізувалася проектна діяльність позашкільля. Так, український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді вперше реалізував проєкт «Молодіжний центр громадянської освіти», метою якого є об'єднання зусиль дитячих і молодіжних організацій у різних освітньо-патріотичних проєктах з метою подальшої їх реалізації у просвітницькій діяльності та спільній участі у важливих суспільних заходах.

23. Розвиток позашкільної освіти виявляє ряд проблемних питань, які необхідно вчасно розв'язувати:

- незважаючи на те, що за останні десять років подолано тенденцію до безпідставної ліквідації позашкільних закладів, з метою оптимізації мережі та економії коштів продовжуються ліквідаційні процеси шляхом злиття або приєднання закладів. Ця ситуація викликана тим, що відповідно до Бюджетного кодексу України видатки на утримання ЗПО здійснюються за рахунок частини доходів місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Таким чином, розподіл видатків на позашкільну освіту регулюється місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування самостійно, виходячи з обсягів доходів місцевих бюджетів та власних пріоритетів;

- різке згортання цілого ряду проєктів та програм, спрямованих на розвиток позашкільної освіти, загрожує позбавленням дітей додаткових умов для розвитку своїх здібностей, порушенням їх прав на підтримку творчого, інтелектуального та культурного потенціалу; може призвести до небажаних соціально-економічних наслідків: зростання бездоглядності дітей та підлітків, підвищення рівня дитячої злочинності та правопорушень; зниження ефективності заходів превентивного виховання; припинення підтримки обдарованих дітей та молоді; неможливості організації їх змістовного дозвілля;

- потребує оновлення система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- проблемою також є низький соціальний статус працівників позашкільних закладів. Керівнику гуртка на початку своєї діяльності встановлюється найнижчий тарифний розряд серед педагогічних працівників галузі.

Кожній дитині в Україні повинні бути створені умови для розвитку її творчих здібностей і талантів, що сприятиме сталому розвитку українського суспільства.

24. Система **професійної (професійно-технічної) освіти** в Україні продемонструвала спроможність до реформування з огляду на розвиток правового регулювання, зацікавленість та готовність Кабінету Міністрів України, Європейського Союзу, міжнародних установ та організації, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, роботодавців, закладів освіти впроваджувати нову філософію підготовки робітничих кадрів в Україні. Міністерство освіти і науки України продовжує системну роботу, спрямовану на децентралізацію фінансування професійної (професійно-технічної) освіти.

Децентралізація управління та фінансування у сфері професійної (професійно-технічної) освіти відбувається шляхом поетапної передачі повноважень з управління державними закладами професійної (професійно-технічної) освіти, підпорядкованими Міністерству освіти і науки України, обласним і Київській міській держадміністраціям, міським радам міст обласного значення – обласних центрів. Разом з тим завершення децентралізації у сфері освіти вимагає чіткого розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування всіх рівнів та органами виконавчої влади, що доцільно урахувати під час підготовки нових редакцій законів про місцеве самоврядування в Україні, про місцеві державні адміністрації, а також законодавства про освіту.

Згідно з розпорядженням КМУ від 05.02.2020 № 94-р розпочалася реалізація пілотного проекту щодо фінансування професійної (професійно-технічної) освіти. Так, з 1 вересня 2020 р. по 31 грудня 2021 р. з обласних бюджетів здійснюватимуться видатки на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах регіонального замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти державної та/або комунальної власності, які розташовані на території міст обласного значення. Учасниками пілотного проекту є Вінницька, Одеська та Сумська області. Реалізація пілотного проекту дозволить проаналізувати його ефективність та у разі позитивного досвіду поширити його на всі регіони. Остаточний перехід до фінансування з обласних бюджетів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що розташовані на території міст обласного значення – обласних центрів, передбачається на другому етапі реалізації Концепції (2022–2024 рр.).

25. Упродовж 2011–2019 рр. відбувається поступове зменшення кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Станом на 1 січня 2020 р. кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротилася на 13 одиниць (1,8 %) порівняно з відповідним періодом попереднього року. Для формування пропозицій щодо розвитку мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти у відповідному регіоні, внесення пропозицій щодо обсягів їх фінансування, напрямів та обсягів підготовки кадрів, погодження регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів утворено регіональні ради професійної (професійно-технічної) освіти. Загальні засади функціонування регіональних рад визначено у Типовому положенні

про регіональну раду професійної (професійно-технічної) освіти, затвердженому постановою КМУ від 04.12.2019 № 1002.

Протягом 2019 р. загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротився на 3,7 % порівняно з попереднім роком. У той же час, незважаючи на зменшення загального контингенту учнів, частка тих, які навчаються у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із здобуттям повної загальної середньої освіти, поступово зростає.

Підготовка кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти переважно здійснюється за напрямками: промисловість – 30 % (73 639 осіб), торгівля і громадське харчування – 24 % (59 919 осіб), транспорт – 13 % (31 715 осіб), будівництво – 12 % (29 251 особа), агропромисловий комплекс – 11 % (26 490 осіб), житлово-комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення – 10 % (24 050 осіб) тощо.

Найбільший відсоток здобувачів освіти, які навчалися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2017–2019 рр. – це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою. Станом на 1 січня 2020 р. відмічене збільшення на 12,4 % (84 особи) кількості випускників шкіл з базовою середньою освітою та на 10,2 % (985 осіб) кількості дорослого населення, які здобували робітничі кваліфікації. Зростання кількості здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти з числа дорослого населення пояснюється зростанням популярності ряду робітничих професій серед незайнятого населення та використанням у закладах нових форм та методів навчання (дуальна форма, відкриття навчально-практичних центрів), проведенням профорієнтаційної роботи.

26. З метою розширення можливостей осіб з особливими освітніми потребами, зокрема осіб з інвалідністю, у липні 2019 р. КМУ затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також вперше профінансовано придбання спеціальних корекційних засобів і обладнання для забезпечення освітнього процесу. Протягом 2019 р. зросла кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти, в яких створені спеціальні групи для осіб з особливими освітніми потребами. У 2019/2020 н. р. завершили навчання 3,9 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та 1,5 тис. осіб з інвалідністю. Працевлаштовані за отриманою професією 79,35 % або 3 202 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й 66,84 % або 998 осіб з інвалідністю.

27. На 1 серпня 2020 року впроваджено 180 стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за різними професіями, які розроблені на основі компетентнісного підходу. Ще 52 стандарти знаходяться на різних етапах погодження і затвердження. Такі стандарти розробляються за без-

посередньої участі роботодавців, є гнучкими, відповідають вимогам ринку праці і здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

Організація сучасного освітнього процесу потребує окремої уваги до проблем навчально-методичного забезпечення здобувачів освіти. У 2020 р. за підсумками конкурсного відбору підручників та посібників для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти за кошти державного бюджету видаватимуться підручники (посібники) за 8 назвами загальним накладом понад 100 тис. екземплярів.

28. Одним із інструментів модернізації професійної (професійно-технічної) освіти є розвиток державно-приватного партнерства. Партнерами Міністерства освіти і науки України у сфері підготовки робітничих кадрів у рамках підписаних меморандумів стали ТОВ «Фомальгаут-Полімін», ТОВ «ЗІП», Будівельна палата, ТОВ «КНАУФ ГПС Київ», ТОВ «Снежка-Україна», громадська спілка «Національне партнерство в легкій промисловості», ПАТ «Українська залізниця», Федерація роботодавців України, Швейцарська Конфедерація, представлена Швейцарською агенцією розвитку та співробітництва та ТОВ «Геберіт Трейдінг», ТОВ «Клопотенко». У результаті залучення роботодавців до організації освітнього процесу заклади професійної (професійно-технічної) освіти отримують сучасне навчально-методичне забезпечення, зміцнюють матеріально-технічну базу, що дає можливість здійснювати підготовку кваліфікованих кадрів за новітніми виробничими технологіями, а також підвищити кваліфікацію педагогічних працівників.

В Україні вже працюють 145 навчально-практичних центрів, на утворення яких КМУ впродовж 2016–2019 рр. було спрямовано 250 млн грн. Крім того близько 90 навчально-практичних центрів було відкрито за підтримки соціальних партнерів. У 2020 р. на створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти у державному бюджеті передбачено 100 млн грн.

29. Важливим є також кадрове забезпечення професійної (професійно-технічної) освіти. Упродовж 2019/2020 н. р. у закладах професійної (професійно-технічної), що підпорядковані МОН, працювало 32 841 педагогічний працівник (з них 63,3 % жінки). Переважна більшість педагогічних працівників, які працюють у закладах П(ПТ)О, – це особи віком від 31 до 40 років (23 %) та віком від 41 до 50 років (22 %), серед яких майстри виробничого навчання складають 42,2 % або 5 963 особи, зі стажем роботи від 11 до 30 років. З метою підвищення якості та актуалізації підготовки викладачів для професійної (професійно-технічної) освіти в Україні шляхом встановлення стандартів щодо механізмів управління на основі партнерства (УОП) між університетами, які здійснюють підготовку викладачів для професійної (професійно-технічної) освіти, та закладами професійної (професійно-технічної) освіти, Міністерство освіти і науки України стало учасником консорціуму у рамках Проекту Програми Erasmus+ «Нові меха-

нізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні».

30. Перспективними кроками щодо подальшого реформування професійної (професійно-технічної) освіти є прийняття нового закону України, що регулюватиме відносини у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Потребує уваги також питання створення нових можливостей для розширення державно-приватного та соціального партнерства на засадах співфінансування і спільного управління закладами П(ПТ)О.

Актуальними завданнями є також формування системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, ефективне функціонування системи незалежного оцінювання, створення механізму визнання професійних кваліфікацій, формування мережі кваліфікаційних центрів.

31. Одним з основних перспективних завдань реформування **вищої педагогічної освіти** залишається забезпечення ефективного функціонування мережі ЗВО, що надають педагогічну освіту.

З моменту ухвалення Концепції розвитку педагогічної освіти та протягом 2019–2020 рр. здійснено низку важливих заходів: визначено засади функціонування регульованих професій; розроблено проекти професійних стандартів для окремих професій педагогічних працівників, які наразі проходять процедуру погодження та затвердження; сформовано спеціальні вимоги щодо підготовки до професійної діяльності та професійного вдосконалення педагогічних кадрів; створено інструментарій, що забезпечуватиме співставлення якості підготовки фахівців у освітній галузі вимогам ринку праці; поступово збільшується обсяг фінансової підтримки місцевим бюджетам для вдосконалення кваліфікації педагогічних працівників; суттєві зміни відбуваються із державним замовленням на підготовку педагогічних кадрів у 2020 р., де за прогнозними розрахунками матиме скорочення загальний його обсяг, зростання замовлення на бакалаврів, скорочення замовлення на підготовку за заочною формою навчання, з'являється замовлення на підготовку фахових молодших бакалаврів та молодших бакалаврів; спостерігається зростання контингенту, який навчається за очною формою навчання; у минулому році у порівнянні з попереднім роком збільшилася кількість випускників ЗВО, які навчалися за кошти державного бюджету в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Цей приріст в основному сформовано за рахунок зростання обсягів випуску бакалаврів та молодших спеціалістів.

32. До позитивних результатів діяльності провайдерів педагогічної освіти, як свідчать матеріали моніторингових досліджень, проведених Директоратом вищої освіти спільно з ДНУ «Інститут освітньої аналітики», віднесемо те, що: переважна більшість профільних ЗВО готують педагогічних працівників саме для задоволення потреб регіональних ринків праці, тобто для регіонів, у яких вони розташовані; у країні в цілому наявна

тенденція до динамічного щорічного скорочення чисельності безробітних педагогічних працівників; у регіональному розрізі розподіл безробітних педагогічних працівників в основному відповідає системі розселення населення країни; кадрова потреба у педагогічних працівниках демонструє чітку тенденцію до поступового щорічного зростання кількості вакансій на офіційному ринку праці; у регіональному розрізі розподіл вакансій для педагогічних працівників практично повністю відповідає системі розселення населення країни.

Для всіх без виключення регіонів країни характерним є щорічне зростання кількості відповідних вакансій: у розрізі освітніх ступенів в Україні половина вакансій для педагогічних працівників потребують наявності диплома магістра, та майже третина – бакалавра; за умови запровадження державою суттєвих матеріальних, соціальних та побутових переваг випускникам ЗВО педагогічного профілю-майбутнім педагогічним працівникам щорічний випуск педагогічних кадрів ЗВО зможе покривати потребу в педагогічних кадрах, яка формується на офіційних ринках праці України.

33. Як свідчать результати зазначених вище моніторингових досліджень, до проблемних питань, що потребують від МОН України та інших зацікавлених сторін (батьків, студентів, роботодавців, закладів освіти) термінового вирішення, необхідно віднести такі: - тільки кожен п'ятий випускник ЗВО за педагогічними спеціальностями працевлаштовується за фахом;

– високий рівень дефіцитності педагогічних кадрів є досить суттєвою проблемою, яка може бути пов'язана з низькою привабливістю вакансій, передусім, через відносно низьку оплату праці, порівняно із середньою по регіону; відтік педагогічних кадрів до інших видів економічної діяльності, регіонів та/чи країн із/без збереження професійного профілю; падіння престижності педагогічної праці в цілому серед молоді, та діючих вчителів і вихователів, зокрема.

34. Перспективними завданнями у середньостроковому періоді є:

– запровадити суттєві матеріальні, соціальні та побутові переваги випускникам ЗВО педагогічного профілю – майбутнім педагогічним працівникам для підвищення престижності педагогічної праці;

– проводити спільно з ДНУ «Інститут освітньої аналітики» щорічні моніторингові дослідження стосовно визначення фактичного рівня працевлаштування за фахом випускників «педагогічних» спеціальностей та проведення прогностичних розрахунків потреби у педагогічних кадрах у регіональному розрізі та у розрізі освітніх ступенів;

– вивчити питання щодо трансформації закладів післядипломної педагогічної освіти у регіональні центри освіти дорослих з наданням їм інституціональної та фінансової автономії;

– провести у визначених регіонах (наприклад, серед областей, де більш ніж 80,0% випускників-педагогів працевлаштовуються за фахом на території розміщення ЗВО) експеримент щодо спільного фінансування підготовки педагогічних працівників у закладах вищої освіти з державного та регіонального бюджету шляхом розміщення в них регіонального замовлення на підготовку таких фахівців.

35. В Україні центральним органом виконавчої влади з питань **забезпечення якості освіти**, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства є Державна служба якості освіти України (далі – Служба). На сьогодні структура Служби охоплює 23 територіальні органи, які відповідають за процес оцінювання якості освітньої діяльності закладів на відповідних територіях та здійснюють державний нагляд.

Службою здійснюється інституційний аудит закладів освіти щодо дотримання ними вимог законодавства. Всі ЗЗСО, в яких у 2019/2020 н. р. було проведено інституційний аудит, отримали відповідну документацію. В 2020 р. підготовлено 200 регіональних тренерів-експертів з питань проведення інституційного аудиту, створення і розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗЗСО.

Служба також залучена до процесу добровільної сертифікації педагогічних працівників, який розпочався у 2019 р. У 2020 р. 1591 учитель із 976 ЗЗСО вже пройшли два перші етапи сертифікації (незалежне тестування учасників сертифікації та самооцінювання власної педагогічної майстерності) за сприяння Служби.

Важливим завданням для освітніх закладів є формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти. У цьому Служба консультує керівників ЗЗСО, нею розроблено та подано до МОН проєкт Методичних рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти.

36. Суттєвим викликом процесу входження України у європейський освітній простір стала необхідність забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти при її взаємодії з іншими освітніми системами країн-сусідів, зокрема країн ЄС. Важливим компонентом конкурентоспроможності є якість освіти. Для виявлення «слабких» місць у забезпеченні якості освіти з боку МОН зроблено кроки для тестування різних рівнів освіти за визнаними міжнародними методиками.

Зокрема, для дослідження якості дошкільної освіти Міністерство спільно з ДУ «Український інститут розвитку освіти» за підтримки ЮНІСЕФ Україна і Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» організовує моніторингове дослідження якості дошкільної освіти з використанням міжнародної методики «Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти» – Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3).

Впродовж 2020–2021 рр. очікується отримати комплексну оцінку якості дошкільної освіти відповідно до європейських стандартів.

Одним із найбільш визнаних міжнародних джерел інформації про якість середньої освіти є результати дослідження якості освіти PISA. Україна вперше у 2018 р. провела PISA-2018. У 2017 р. відбувся пілотний етап дослідження, учасниками якого стали 3 000 учнів / студентів ЗЗСО, ПТЗО, ЗВО I–II рівнів акредитації, основний етап дослідження було проведено у 2018 р. із залученням 5 998 українських учнів / студентів.

Дані Національного звіту PISA-2018 свідчать, що українські учні/студенти показали найкращий результат з читацької грамотності (46,4 % учасників досягли рівня три й вищих за базового рівня – 2), з природничо-наукової грамотності відповідний показник дещо нижчий – 43,6 %, найнижчий результат українські підлітки продемонстрували з математичної грамотності – 37,9 %. Водночас, 25,9 % українських підлітків не досягли навіть базового рівня сформованості читацької грамотності, 26,4 % – природничо-наукової та 36 % – математичної грамотності. Порівняно із відповідними середніми значеннями країн ОЕСР, отримані результати успішності українських учнів / студентів є нижчими. Таким чином, участь України у PISA-2018 дала змогу отримати об'єктивні та достовірні дані про якість загальної середньої освіти, аналіз цих даних дає змогу скоригувати освітню політику.

У 2019 р. Україна долучилася вперше до міжнародного проекту щодо вивчення інституційного забезпечення якості надання освітніх послуг у сфері підготовки педагогічних працівників – Training Assessment Project (TAP), який був започаткований Світовим банком. На жовтень–грудень 2020 р. заплановано проведення основного етапу дослідження TAP, у якому мають взяти участь 300 закладів освіти, організацій та установ, які готують фахівців за освітніми програмами галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» та надають послуги з підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

37. Протягом 2017–2019 рр. уряд виділяв біля 6 % ВВП на **фінансування освітньої сфери**, що складало приблизно 17 % від загальних витрат зведеного бюджету України. Це фінансування виділялося незважаючи на негативний соціально-економічний вплив російської збройної агресії, яка розпочалась в 2014 р. та досі триває на Донбасі та в Криму. Значна частина виділених коштів (приблизно 48 %) протягом останніх трьох років спрямовувалася на здобуття повної загальної середньої освіти, що є обов'язковою відповідно до ст. 53 Конституції України. Також, пріоритетними сферами фінансування були вища освіта (біля 21 % видатків) та дошкільна освіта (приблизно 15 % видатків). На вищу освіту спрямовуються кошти державного бюджету. Дошкільна, професійна (професійно-технічна) та позашкільна освіта фінансувалася переважно за рахунок місцевих бюджетів.

Починаючи з 2015 р., для фінансування освіти використовується новий бюджетний інструмент – міжбюджетний трансферт з державного бюджету до місцевих бюджетів у вигляді субвенцій на освітні потреби. Цей інструмент

дає змогу втілити бюджетний принцип субсидіарності – такого способу розподілу видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, що ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача.

Найбільшою за обсягом є освітня субвенція на оплату праці педагогічного персоналу сфери повної загальної середньої освіти. Кошти інших субвенцій спрямовується на підвищення якості загальної середньої освіти, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, на окремі потреби професійно-технічної освіти.

Питома вага освітньої субвенції, що спрямовується як трансферт на фінансування оплати праці вчителів, у загальних видатках на освіту у 2017–2019 рр. становила біля 29 %.

38. Протягом 2016–2019 рр. мало місце стійке зростання обсягу освітньої субвенції з 44,8 млрд грн у 2016 р. до 79,7 млрд грн у 2020 р.

За умови наявності невикористаних коштів залишки освітньої субвенції перерозподіляються на видатки розвитку. Зокрема, у 2019 р. було витрачено 123,7 млн грн на придбання обладнання для оснащення ресурсних кімнат, 196,9 млн грн на облаштування природничо-математичних кабінетів засобами навчання та обладнання, 47,8 млн грн – на закупівлю україномовних дидактичних матеріалів для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин, 212,3 млн грн – на забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов у приміщеннях закладів та 707,3 млн грн – на закупівлю шкільних автобусів для перевезення дітей до місця навчання.

39. Для забезпечення цільового фінансування освітніх потреб та успішної реалізації реформ, спрямованих на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, використовувалися й інші цільові субвенції.

Зокрема, у 2019 р. на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» було використано 1 020,8 млн грн, що дало змогу закупити дидактичні матеріали, сучасні меблі, музичні інструменти, комп'ютерне обладнання та підвищити кваліфікацію педагогічних працівників, задіяних у НУШ.

У 2019 р. також було витрачено 123,6 млн грн на створення та ремонт спортивних комплексів; 1 085,8 млн грн – на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти; 350,1 млн грн – на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами.

У 2020 р. постановою КМУ від 05.08.2020 № 676 Уряд також спрямував 1 млрд грн на забезпечення НУШ. Визначено пріоритетними напрями витрачання коштів: придбання дидактичних матеріалів; сучасних меблів; комп'ютерного обладнання, мультимедійного контенту та музичних інструментів.

На 2020 р. заплановано субвенцію на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів», затверджений обсяг фінансування з загального фонду Державного бюджету України становить 500 млн грн, з яких вже 150 млн грн спрямовано до місцевих бюджетів.

40. Загалом на 2020 р. заплановано збільшення бюджетного фінансування освіти в номінальному вимірі на 10,5 % порівняно з 2019 р. З цих коштів 49 % складуть кошти місцевих бюджетів, 21 % – кошти державного бюджету, 30 % – кошти у формі освітньої субвенції. Майже половину усіх коштів (48 %) планується витратити на загальну середню освіту, 22 % – на фахову передвищу та вищу освіту, 15 % – на дошкільну освіту. Внаслідок пандемії COVID-19 виникла необхідність перерозподілу витрат державного бюджету України.

У результаті, загальний обсяг видатків МОН за КВК 220 і 221 було скорочено на 4,3 %. Біля 60 % обсягу скорочення припало на цільові субвенції (КВК 221). Наразі, МОН працює над відновленням фінансування усіх своїх бюджетних програм, результати цієї роботи залежатимуть від наявності відповідного фінансового ресурсу.

41. Для моніторингу ефективності використання коштів, виділених на освітні потреби, Міністерство фінансів України вже другий рік поспіль розраховує низку аналітичних показників (система «дешборд») для денних закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності. Проведений аналіз даних Мінфіну дає змогу встановити, що в міських і сільських школах прослідковується чіткий зв'язок між вартістю навчання одного учня та наповнюваністю класів, закладів освіти, й кількістю учнів на одного вчителя. Зокрема у 2019 р. найбільшою була середня вартість навчання (52 256 грн) у невеликих закладах загальної середньої освіти (від 25 до 50 учнів). Найменшою (14 000 грн) є середня вартість у великих школах (понад 2 000 учнів).

Таким чином, ідентифікується залежність між кількістю учнів у одному класі та ЗЗСО і вартістю навчання: чим більше учнів у закладі, класі тим меншими є середні витрати. Зазначене свідчить про необхідність проведення подальшої роботи з оптимізації мережі ЗЗСО, оновлення організаційної структури у закладах з малою чисельністю учнів та малокомплектних школах, продовження створення опорних шкіл з метою забезпечення кожній дитині можливості отримати якісну освіту за нижчих бюджетних витрат.

42. **Ключовим викликом** для системи освіти України у 2020 р. стала організація навчання в умовах пандемії COVID-19. Близько 1 % дітей в Україні втратили доступ до шкільного навчання взагалі. Навіть масштабні заходи з боку МОН щодо забезпечення безперервності освітнього процесу не вирішили низки проблемних питань щодо забезпечення доступності та якості освітніх послуг, що постали у зв'язку з епідемією.

З метою розроблення адекватних та своєчасних рекомендації щодо забезпечення навчання у закладах освіти України, освітніми інституціями було проведено опитування учасників освітнього процесу (директорів закладів освіти, вчителів, учнів, батьків) щодо забезпечення прав на освіту (Служба освітнього омбудсмена), забезпечення якості освіти (ДСЯО), отримання інформації про вплив пандемії на організацію освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та закладах дошкільної освіти, вивчення основних потреб та готовності цих закладів до організації навчання в нових умовах (МОН спільно з ЮНІСЕФ).

Аналіз відповідей респондентів дає змогу освітнім менеджерам оптимізувати заходи з розв'язання освітніх проблем, які постали у зв'язку із пандемією COVID-19.

43. Вимушена організація масового дистанційного навчання у закладах освіти у зв'язку із всеукраїнським карантинном стала викликом в частині технічного забезпечення освітнього процесу. Хоча розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в освіті триває не один рік і має низку здобутків, втім пандемія COVID-19 зумовила необхідність прискорення розв'язання низки питань: забезпечення доступності інформаційно-комунікаційних технологій для всіх учасників освітнього процесу з урахуванням умов, де вони проживають; створення єдиної інформаційної освітньої платформи передусім для шкільної освіти; створення на національному рівні реєстрів індивідуальних деперсоналізованих даних про здобувачів освіти та педагогічних працівників; забезпечення інтегрованості інформаційних систем освіти як передумови розвитку достовірної освітньої статистики; популяризація інформаційно-комунікаційних технологій та подолання природного спротиву новаціям консервативної частини учасників освітнього процесу.

44. Новим викликом для України в умовах інтеграції системи освіти в європейський освітній простір стала необхідність запровадження неформальної та інформальної освіти. Пандемія COVID-19, у свою чергу, актуалізувала прискорення розроблення правової основи та інституційного розвитку неформальної та інформальної освіти. Для розвитку неформальної освіти ключовим завданням є створення порядку визнання результатів такої освіти. Перші кроки до створення механізму стосовно присвоєння професійних кваліфікацій вже зроблено. Зокрема розроблено Положення про акредитацію кваліфікаційних центрів, які за певною методологією матимуть можливість присвоювати професійні кваліфікації незалежно від того, у якій формі здобувалася освіта. Щодо інформальної освіти, то вона реалізується за рахунок власної активності здобувача освіти в оточуючому культурно-освітньому середовищі, людина перетворює освітній потенціал суспільства в дієві чинники свого розвитку, що є вкрай актуальним в умовах карантину.

45. Значним викликом є швидке «старіння» педагогічних кадрів, передусім у сфері повної загальної середньої освіти. Загалом частка педагогічних працівників, які викладають окремі предмети у ЗЗСО, віком більше 55 років складала в 2019 р. 28,0 % або 76,4 тис. осіб. Частка директорів-пенсіонерів в директорському корпусі складає на сьогодні також більше чверті (25,3 %) загалу. Натомість кількість педагогів молодше 50 років невпинно зменшується.

Дослідження ДНУ «Інститут освітньої аналітики» з використанням статистичної та індивідуальної деперсоналізованої інформації виявило, що тільки 18,2 % випускників закладів вищої освіти України, які випускаються за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», потрапляють на роботу в школу. За оцінками, закладами вищої освіти щорічно випускалось близько 28 тис. фахівців педагогічних спеціальностей, отже тільки близько 5 тис. з них приходять на роботу в школу. Враховуючи ризики звільнення педагогів-пенсіонерів (76,4 тис. осіб), відновлення кадрового потенціалу може тривати півтора десятиліття.

Це є значною проблемою для системи освіти України. Для її розв'язання необхідний перегляд Урядом мотивації молодих педагогічних фахівців до роботи в школі та умов їх підготовки за рахунок бюджетних коштів.

Утім зазначені виклики неминуче будуть подолані, якщо буде тісна взаємодія всіх заінтересованих сторін у освітньому процесі, якщо державна освітня політика ґрунтуватиметься на доказових даних, а напрями реформування сфери будуть підтримуватись педагогами, батьками, здобувачами освіти, роботодавцями. Посилення спроможності вітчизняної освіти має глибокий гуманістичний підтекст, адже вона спрямована на всебічний розвиток громадян України, їхніх талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, що будуть використані для забезпечення сталого розвитку нашої держави.